

Riikliku Keskkonnaseire projekt

KOTKAD JA MUST-TOONEKURG

2005. aasta aruanne

Täitja: Kotkaklubi

Koostajad: Gunnar Sein
Urmas Sellis

Haukal 2005

Sissejuhatus

Seireprojekti “Kotkad ja must-toonekurg” eesmärgiks on Eestis pesitsevate kotkaste ja must-toonekure arvukuse ja selle muutuste, samuti sigimisedukuse jälgimine. Seireprojekti käigus kogutud informatsiooni on võimalik kasutada nende liikidele kaitse korraldamiseks. Riikliku seire eesmärkide kõrval on kotkaste ja must-toonekure seire teostajad omal algatusel kogunud andmeid ka peamiste ohutegurite mõju kohta seirealuste liikide kohta, mis meie arvates peaks olema ka riikliku seire üks eesmärkidest. Lisaks on seirajad kogunud andmeid seiratavate liikide teadaolevate pesapaikade asustusajaloo kohta, samuti toitumise ja elupaigavaliku kohta. Ohustatud liikide seire võimaldab jälgida muutusi looduskeskkonnas, eeskätt vanades metsades ja märgaladel. Sigimisedukuse langemisel pikema aja jooksul tuleks hakata kontrollima saasteainete kuhjumist toitumispüramiidi tipus olevatesse organismidesse, nagu seda on kotkad ja must-toonekurg.

Riiklikku seireprogrammi on kotkaste ja must-toonekure seireprojekt kuulunud 1994. aastast, kuid alates 1995. aastast on keskendutud igal aastal vaid 1-2 liigile ja sedagi mitte iga-aastaselt, näiteks 1998 ei leidnud käesolev seireprojekt finantseerimist.

2005. aasta seireliigiks oli kaljukotkas.

Kaljukotkas (*Aquila chrysaetos*) kuulub Euroopa Liidu linnudirektiivi I lissasse ning Berni, Bonni ja CITES-i konventsioonide II lissasse. Eestis kuulub ta I kategooria kaitsealuste liikide hulka. Kaitsemeetmete väljatöötamise ja liigi seisundi hindamise üheks aluseks on kindlasti riikliku seire tulemused.

Eelmistel kaljukotka seireaastatel:

1994 hinnati arvukuseks 30 – 35 paari, teada oli 36 pesitsusterritooriumi, neist 30 olid asustatud (Seire aruanne 1994).

2000 hinnati arvukuseks 40 – 45 paari, teada oli 40 pesitsusterritooriumi, neist 37 olid asustatud (Seire aruanne 2000).

Metoodika

Kaljukotka **arvukus** määrati 2005. aastal üle-eestilise asustatud pesitsusterritooriumide (edaspidi PT) arvuna. Asustatuks loeti PT:

- kui seal oli asustatud pesa;
- kui samas piirkonnas kohati vähemalt ühte ad. kaljukotkast erinevatel aastatel ja nendest üheks aastaks oli 2005;

Sigimisedukuse määramiseks kontrolliti 43 teadaolevat pesa 33 pesitsusterritooriumil. Kasutatud mõisted ja välitööde metoodika lähtuvad üldtunnustatud röövlindude puhul kasutatavast standardist (Lõhmus 1997).

Pesapaikade kontrolli tulemuste põhjal esitatakse diagramm järgmiste parameetritega (joonis 2):

- kontrollitud pesade üldarv
- asustatud pesade arv (pesa on vähemalt “kaunistatud” roheliste okstega)
- edukate pesade arv (pesas lennuvõimestus vähemalt üks poeg)
- lennuvõimestunud poegade arv kokku
- produktiivsus (lennuvõimestunud poegade arv asustatud pesa kohta)

Praktiliselt loeti pojad lennuvõimestunuteks, kui nad olid rõngastusealised.

Lisaks aruande koostajale osalesid 2005. aastal projekti töödes: **Raivo Endrekson, Marju Erit, Tarmo Evestus, Eedi Lelov, Riho Männik, Tiit Randla, Valeri Stserbatõhh, Jüri Tambets, Indrek Tammekänd, Jaak Tammekänd ja Ülo Väli.**

Neile kõigile kuulub seire aruande koostajate suurim tänu.

Tulemused

Levik

Eestis on kaljukotkad peaaegu aastaringselt seotud rabamaastikega: nad rajavad oma koguka pesa tavaliselt üksildastele rabasaartele (Randla 1976) ning ka saaki eelistavad jahtida soodes, eriti lagesoodes (Lõhmus 2001). Juhul, kui pesa ehitamiseks sobilikke puid on rohkelt ning lindude pesitsusrahu ei häirita, kasutavad kotkad sama pesapaika aastakümneid.

Tuginedes käesoleva aasta seiretööde tulemustele on kaljukotka levikuandmed koondatud Jooniseks 1. Võrreldes eelmise kaljukotka seireaastaga (2000) tõusis teadaolevate PT-de arv 37-lt 46-ni. Hoolimata suurenevast PT-de arvust ei ole samas suudetud paralleelselt üles otsida kõiki nn. „kaduma” läinud pesi teadaolevatelt PT-lt. Nii on käesoleva aasta teadaolevatest PT-st 12 kaljukotkapaari valinud endale pesitsemiseks uued pesapaigad. Antud aasta teeb erakordseks tervelt 8 eelnevatel aastatel asustatud pesade hülgamine. Tavapäraselt jääb tühjaks aastas 1-2 teadaolevat pesa. Kas käesoleva aasta sündmustel olid oma põhjused või oli tegemist juhusega, peab näitama tulevik.

Käesoleva aruande PT-de arvestus hõlmab ka ühte Läti piiriäärset kaljukota PT-i, kus kotkad pesitsevad kord ühel, kord teisel pool riigipiiri. Antud aastal leiti esmakordselt üles Läti territooriumil asuv pesa, kust lennuvõimestus ka 1 poeg (suul. I. Tammekänd). Kindlasti väärivad märkimist veel asustatud PT-de tõestamised Hiiu- ja Saaremaal.

Arvukus Eestis

Kaljukotka arvukust hinnati 1998. a Lõhmuse jt. poolt 35 – 45 ning 2003. a Eltsi jt. poolt 45 – 50 paarini. Arvestades tõenäosust, et uurijatele jääb alati mõni PT teadmata, on antud seireaasta tulem – 46 paari – igati realistlik ning toetab eelpoolnimetatud autorite arvamusi kaljukotka Eesti populatsiooni mõõdukast tõusust.

Samuti kinnitab arvukuse tõusu näiteks lühim teadaolevalt asustatud pesadevaheline kaugus, mis eelmisel seireaastal oli 7,4 km, kuid nüüdseks on kahanenud 5,4 km.

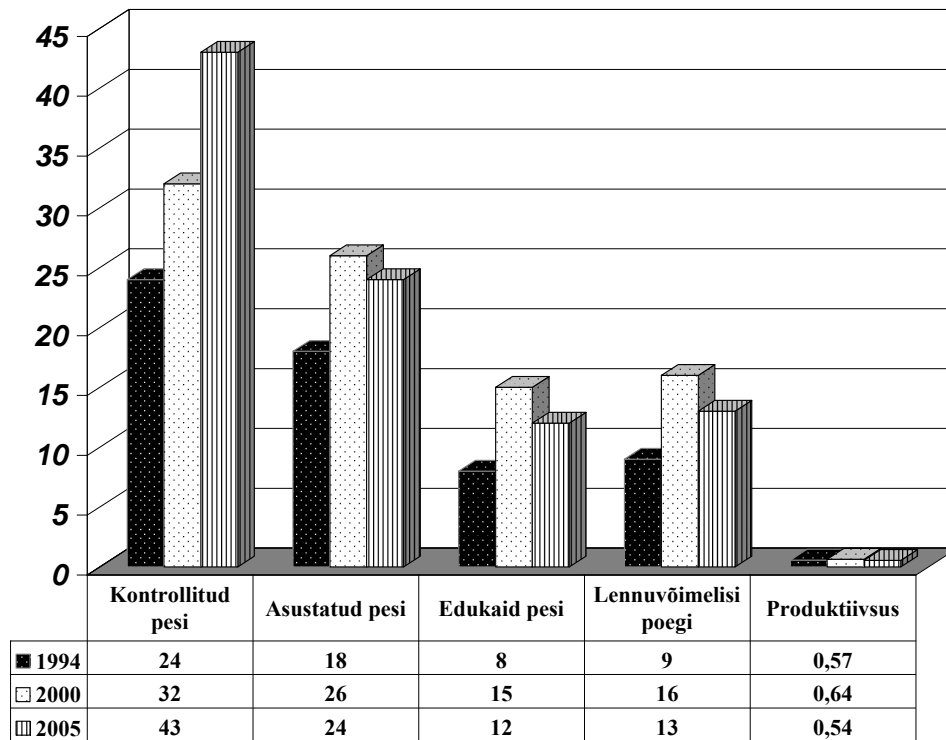
Arvukuse tõusu ilmestavad ka mitmed viimastel aastatel leitud uued PT-d, millised ei paiknegi enam kaljukotka tüüpilistes elupaikades rabades vaid asetsevad üha enam metsamaastikus.

Lisaks on uuringud näidanud, et Eesti soodesse mahub teoreetiliselt pesitsema lisaks 46 teadaolevale, veel 91 paari kaljukotkaid. Kuna antud arvutuses kasutati peamiselt PT-i ja mitte pesakoha tunnuseid, iseloomustab saadud tulemus eelkõige Eesti soode pindalalist mahutavust (Sein 2005).

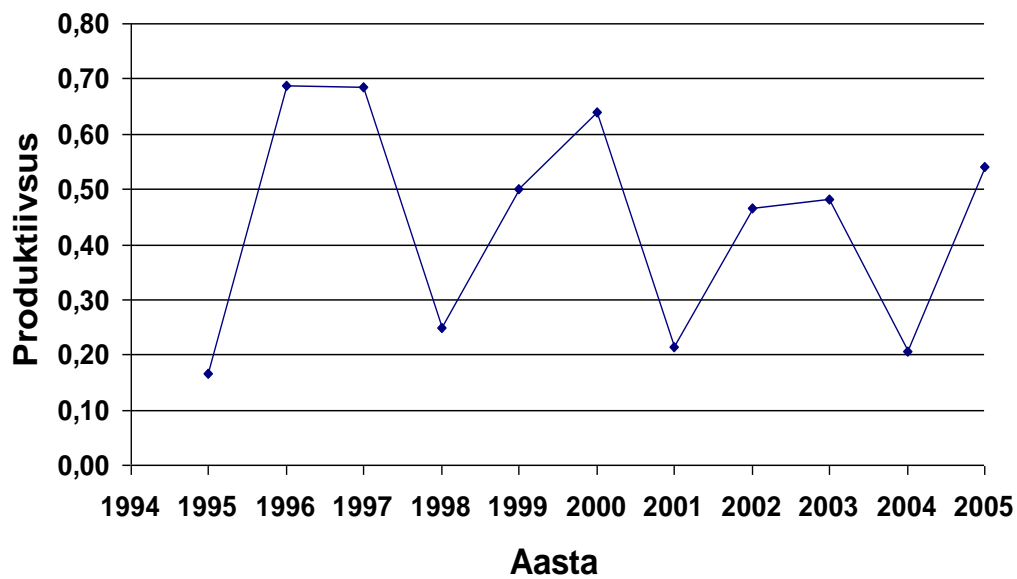
Sigimisedukus

Sigimisedukusest kahel eelnenud seireaastal (1994 ja 2000) ning käesoleval, annab võrdleva ülevaate Joonis 2.

43 kontrollitud pesa (33 PT-lt, tavaliselt kasutavad kaljukotkad oma PT-l mitut pesa) on mahukam töö kui kunagi varem. Ülejäänud sigimisedukuse näitajate madalamad tulemused võrreldes varasematega on seotud juba leviku peatükis mainitud 8 „põlise” pesakoha tühjaks jäämisega. Näiteks aastatel 2001-2004 oli asustatud pesade arv 28-30 pesa vahel, käesoleval aga ainult 24. Produktiivsusele ei omanud asustatud pesade arvu suurenemine või vähenemine mingit tähtsust ning seda näitab ka tulemus, milline on samas suurusjärgus eelnevatega. Samas on kaljukotka puhul kinnitust leidnud paljudele röövlindudele omane produktiivsuse „tsüklilisus”, mille põhjustab peamiste saakloomade arvukse regulaarne kõikumine (Joonis 3).

Joonis 2. Kaljukotka sigimisedukus seireaastatel 1994, 2000 ja 2005.

Joonis 3. Kaljukotka produktiivsus (lennuvõimestunud poegade arv asustatud pesa kohta aastas) Eestis 1995–2005 (Kotkaklubi andmed).

Lennuvõimestunud pesakonnad jagunesid 2005. a järgnevalt:

Poegade arv:	1	2
Pesade arv:	11	1

Kõik (va. üks) teadaolevalt asustatud pesad paiknevad Natura 2000 aladel, kus pesade kaitse on määratletud erinevat tüüpi kaitsealade kaitse-eeskirjadega. Kahjuks pole veel mitte kõik antud kaitsealad saanud uut kaitse-eeskirja.

Väljaspool kaitsealaid paikneb Looduskaitseaduse järgi 500 m raadiuses ümber pesapuu sihtkaitsevöönd ning liikumispiirang.

Aruande koostajaile teadaolevalt antud seireaastal kuskil pesa juures raideid ei teostatud ning liikumispiiranguid ei rikutud.

Kirjandus

Eelts, J., Kuresoo, A., Leibak, E., Leito, A., Lilleleht, V., Luigujõe, L., Lõhmus, A., Mägi, E. & Ots, M. 2003. Eesti lindude staatus, pesitsusaegne ja talvine arvukus 1998. – 2002. a. Hirundo, 16, 58-83.

Lõhmus, A. 1997: Kuidas uurida röövlindude sigimisedukust? Hirundo1: 33-39.

Lõhmus, A., Kuresoo, A., Leibak, E., Leito, A., Lilleleht, V., Kose, M., Leivits, A., Luigujõe, L., & Sellis, U. 1998: Eesti lindude staatus, pesitsusaegne ja talvine arvukus. - Hirundo 2: 63-83.

Lõhmus, A. 2001: Toitumisbiotoobi valikust Loode-Tartumaa röövlindudel. Hirundo, 14(1), 27-42.

Randla, T. 1976: Eesti röövlinnud. Tallinn: Valgus, 196 lk

Sein, G. 2005: Kaljukotka elupaigad ning nende metsamajanduslik analüüs. Bakalaureusetöö käsikiri EPMÜ Metsandus – ja maaehituseinstituudis.